

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ՝ “ՀԱՅ-ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ. ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ԱՐԴԻ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐ” ԹԵՄԱՅՈՎ

2018 թ. ապրիլի 25-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում տեղի ունեցավ Արևելագիտության ինստիտուտի ու ալ-Ահրամ ռազմավարական և քաղաքական հետազոտությունների կենտրոնի (Կահիրե) համատեղ գիտաժողովը՝ “Հայ-արաբական փոխառնչություններ. Հայոց ցեղասպանությունից մինչև արդի մարտահրավերներ” խորագրով: Գիտաժողովին մասնակցում էին ՀՀ արտաքին գործերի նախարարի տեղակալ Արմեն Պապիկյանը, ՀՀ-ում հավատարմագրված արաբական դիվանագիտական առաքելությունների ներկայացուցիչներ, գիտնականներ, ուսանողներ, երիտասարդ հետազոտողներ, լրագրողներ, Միջուկի գործիչներ:

Բացման խոսքով հանդես եկավ Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս Ռուբեն Սաֆրաստյանը: Նա, մասնավորապես, նշեց. “Միջազգային այս գիտաժողովը շատ կարևոր խնդիր է իրագործում՝ մեկ անգամ ևս լուրջ քննարկման ենթարկել հայ և արաբ ժողովուրդների բարեկամական կապերը, որոնք սկիզբ են առել հնագույն ժամանակներից: Հայ-արաբական համագործակցությունն ունի նաև կարևոր աշխարհաքաղաքական նշանակություն: Այս գիտաժողովը շատ կարևոր քայլ կլինի նաև Հայաստանի ու Եգիպտոսի հարաբերությունները գիտական և այլ ոլորտներում էլ ավելի խորացնելու ուղղությամբ”: Ա. Պապիկյանի կարծիքով՝ նման նախաձեռնությունները հնարավորություն են տալիս գիտական հենքի վրա հասկանալ մեր հարևանությամբ տեղի ունեցող այն իրադարձությունները, որոնք ազդում են նաև Հայաստանի վրա: Նա մանրամասն ներկայացրեց Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականության մերձավորարևելյան ուղղությունը, նշեց մեր երկրի նախաձեռնությունները՝ ուղղված տարածաշրջանի կայունությանն ու խաղաղությանը, աջակցությունը անվտանգության և փախստականների խնդրին:

Հայաստանի Հանրապետությունում Եգիպտոսի արտակարգ և լիազոր դեսպան Թարեք Մաաթին կարևորեց Հայաստանում Արևելագիտության ինստիտուտի գոյությունը հայերի ու արաբների միջև հարաբերությունների ամրապնդման հարցում: “Արաբների և հայերի պատմական հարաբերությունները փոխադարձ շահի վրա են հիմնված: Ուզում եմ նշել, որ տասնյակ տարիների ընթացքում կարողացանք համագործակցության կամուրջներ կառուցել: Մասնավորապես Եգիպտոսում մեծապես կարևորում ենք Հայաստանի հետ հարա-

բերությունները: Հայկական համայնքը ևս Եգիպտոսում շատ մեծ դեր է ունեցել և ունի: Ունենք հայ քաղաքագետներ, արվեստագետներ, տնտեսագետներ, գործարարներ և այլն”, – ասաց նա:

Եգիպտոսի Հայ դատի հանձնախմբի նախագահ Արմեն Մազլումյանը հայ-արաբական հարաբերությունները զարգացնելու և միմյանց ճանաչելու հարցում կարևորեց մեղիա դաշտի նշանակությունը: Նա նշեց, որ վերջին տարիներին Եգիպտոսում Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ գրքեր են տպագրվել, նկարահանվել են գեղարվեստական և վավերագրական ֆիլմեր: Հայաստան են այցելել բազմաթիվ եգիպտացի լրագրողներ, հասարակական-քաղաքական և մշակութային գործիչներ, պաշտոնատարներ, ինչը կարևոր է երկկողմ համագործակցության համար: Ա. Մազլումյանը հայ-եգիպտական հարաբերությունների զարգացման հարցում կարևորեց եգիպտահայ համայնքի դերը: Ի դեպ, գիտաժողովի կայացմանը նաև օժանդակել էին Եգիպտոսի հայ համայնքը և Եգիպտոսում ՀՀ - դեսպանությունը:

Եգիպտական կողմից գիտաժողովին մասնակցում էին ալ-Ահրամ կենտրոնի քաղաքական հետազոտությունների բաժնի փորձագետ, նաև ալ-Ահրամի “Ժողովրդավարություն” ամսագրի խմբագիր Ատեֆ Սաադավին, ինչպես նաև ալ-Ահրամի թուրքական հետազոտությունների ծրագրի փորձագետ, նույնանուն ամսագրի գիտական քարտուղար Քարամ Սալիլը: Նրանց զեկուցումները վերաբերում էին Եգիպտոսում Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործընթացին, Եգիպտոսի հայ համայնքին, նրա մասին եգիպտական հասարակության ու պետության մոտեցումներին, Հայաստան-Եգիպտոս հարաբերությունների զարգացման հեռանկարին: Եգիպտացի հետազոտողները նշեցին, որ Եգիպտոսում ոչ պաշտոնապես Հայոց ցեղասպանությունն արդեն ճանաչվել է. վերջին շրջանում Եգիպտոսի խորհրդարանում դրա մասին լսումներ են անցկացվել: Բացի այդ, Եգիպտոսում բազմաթիվ ֆիլմեր են նկարահանվել, գեղարվեստական աշխատանքներ են ստեղծվել, պատմագիտական և իրավագիտական ոլորտներում հետազոտություններ են կատարվել Հայոց ցեղասպանության թեմայով: Ընդհանրապես, Օսմանյան կայսրությունում իրականացված ոճրագործության դատապարտումը Եգիպտոսում ժողովրդական դիվանագիտության օրակարգում է և կարող է աջակցել օրենսդրական նախաձեռնությունների գործադրմանը: Նաև նշվեց այն մասին, որ Եգիպտոսում մեծ թվով արխիվային նյութեր ու փաստաթղթեր կան, որոնք հաստատում են Հայոց ցեղասպանության վավերականությունը և կարող են օգտակար լինել դրա ուսումնասիրության ու միջազգային ճանաչման հարցում: Դրանցում ևս կան Օսմանյան շրջանի պետական տարբեր պաշտոնյաների ու գործիչների, ինչպես նաև՝ “Միություն և առաջադիմություն” կուսակցության անդամների վկայություններն Օսմանյան կայսրության

մեջ հայկական ջարդերի մասին: Եգիպտացի հետազոտողները նշեցին, որ Եգիպտոսում Հայոց ցեղասպանության դատապարտման գործընթացին էականորեն կարող է օգնել Եգիպտոս-Հայաստան երկկողմ հարաբերությունների էլ ավելի սերտացումն ամենատարբեր ոլորտներում:

Արևելագիտության ինստիտուտից ելույթ ունեցան՝ արաբագետ, պ. գ. թ., դոցենտ Արաքս Փաշայանը (գեկուցման թեման՝ “Հայաստանի արտաքին քաղաքականության արաբական ուղղությունը”), թուրքագետ Անուշ Հովհաննիսյանը (գեկուցման թեման՝ “Աֆրիկի գրավումը Թուրքիայի արտաքին և ներքաղաքական ընդգրկումներում”), արաբագետ, պ. գ. թ. Արամ Գասպարյանը (գեկուցման թեման՝ “Երիտթուրքերի ազգայնամոլական քաղաքականությունը արաբական վիլայեթներում առաջին աշխարհամարտի սկզբին”), արաբագետ Արարատ Կոստանյանը (գեկուցման թեման՝ “Միրիայի հայ համայնքը. արդի մարտահրավերներ”), արաբագետ, պ. գ. թ. Նարինե Մարգարյանը՝ Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտից (գեկուցման թեման՝ “Հայ գաղթականների վրանաքաղաքները Պորտ Սաիդում Հայոց ցեղասպանության տարիներին”) և արաբագետ, պ. գ. թ. Նարինե Երանոսյանը՝ Պատմության ինստիտուտից (գեկուցման թեման՝ “Հայկական հարցը եգիպտական ալ-Ահրամ թերթում (19-դարի վերջ – 20-րդ դարի սկիզբ)”):

Հայաստանցի հետազոտողները նշեցին, որ հայ-արաբական փոխառնչությունների պատմությունը սկիզբ է առել իսլամի ձևավորումից հետո և որ հայերը եղել են Մերձավոր Արևելքի խճանկարի կարևոր բաղկացուցիչներից մեկը: Վերջիններս մոտ երկու դար Արաբական խալիֆայության մաս են կազմել: Օսմանյան կայսրության շրջանում հայերն ու արաբները ենթակա են եղել ազգային խտրականության քաղաքականությանը: XIX դարավերջին արաբական մամուլը, ինչպես, օրինակ, եգիպտական “ալ-Ահրամ” թերթը, անդրադարձել է Օսմանյան կայսրության մեջ հայերի ջարդերին: 1915 թ. Հայոց ցեղասպանությունից հետո արաբական երկրներն ապաստան տվեցին ցեղասպանությունից մազապուրծ հայերին: Ասվածի ապացույցը Եգիպտոսի Պորտ Սաիդ քաղաքում հայ գաղթականների վրանաքաղաքն էր, որտեղ հիմնականում տեղավորվել էին մուսալեոցիներ: Հայոց ցեղասպանությանը հաջորդած տարիներին արաբական մի շարք երկրներում սկսվեց հայ համայնքների ձևավորման ու ինստիտուցիոնալացման գործընթացը: Պետք է նշել, որ հայերն արաբական երկրներում կրոնադավանական փոքրամասնություն էին և նրանց շնորհիվ ազգային կյանքով ապրելու, սեփական լեզուն, ինչպես նաև կրոնն ուսանելու ու դավանելու հնարավորություններ: Որպես արաբական երկրների օրինապահ քաղաքացիներ՝ նրանք մեծապես գնահատվեցին թե՛ հասարակությունների և թե՛ իշխանությունների կողմից: Հայերն իրենց ներդրումն ունեցան արաբական երկրների մշա-

կութային, առողջապահական, կրթական, ռազմական, քաղաքական, արհեստագործական և այլ ոլորտներում: Արաբական երկրներում ժամանակի ընթացքում նաև ճանաչում ձեռք բերեց հայկական մշակույթը: 1991 թ. անկախությունից հետո Հայաստանն արաբական մի շարք երկրների հետ դիվանագիտական կապեր հաստատեց և երկկողմ հարաբերություններ զարգացրեց (Միրիա, Եգիպտոս, Լիբանան, Արաբական Միացյալ Էմիրություններ, Քուվեյթ, Իրաք, Հորդանան և այլն): Հայ-արաբական հարաբերությունների զարգացման հարցում կարևոր դեր ունեցան արաբական երկրների հայ համայնքները: Հայաստանի Հանրապետությունն այն բացառիկ պետություններից է, որ արաբական աշխարհի հետ քաղաքական խնդիրներ չունի և ներկայացված է Արաբական պետությունների լիգայում: Հայաստանը հավասարակշռված դիրքորոշում ունի մերձավորարևելյան մի շարք խնդիրների և հակամարտությունների նկատմամբ: ՀՀ-ն և արաբական երկրները Մեծ Մերձավոր Արևելքի մի մասն են և ենթակա են այն նույն մարտահրավերներին, որոնց բախվել է տարածաշրջանը: Այս տեսանկյունից խոսք գնաց Մերձավոր Արևելքի արդի զարգացումներում Թուրքիայի ոչ շահեկան քաղաքականության և հարևան պետությունների, ինչպես, օրինակ, Միրիայի ներքին գործերին միջամտելու նրա քաղաքականության մասին: Նաև նշվեցին ընդհանրություններ Հայոց ցեղասպանության օսմանյան ծրագրի և սիրիական Աֆրինում Անկարայի գործողությունների միջև:

Գիտաժողովում խոսք գնաց այն մասին, որ հայ-արաբական հարաբերությունների առկա մակարդակն այդքան էլ գոհացուցիչ չէ: Հայաստանը կարիք ունի ավելի սերտացնել համագործակցությունն արաբական աշխարհի տարբեր շրջանակների հետ՝ խորհրդարանական, քաղաքական, գիտական, գործարար, մշակութային, տեղեկատվական, հասարակական, զբոսաշրջային և այլն: Նշվեց նաև, որ Հայաստանում մեծ հետաքրքրություն կա արաբական աշխարհի նկատմամբ. արաբագիտությունը ՀՀ-ում զարգացած ակադեմիական ուղղություն է՝ Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի Արևելագիտության ինստիտուտում գործում է արաբական երկրների բաժին, իսկ Երևանի պետական համալսարանի արևելագիտության ֆակուլտետում կա արաբագիտության ամբիոն:

Թե՛ եգիպտացի, թե՛ հայ հետազոտողները կարևորեցին նմանատիպ գիտաժողովների անցկացումը՝ որպես լավագույն միջոց արաբական երկրների ու Հայաստանի միջև բազմակողմ հարաբերությունների զարգացման հարցում:

ԱՐԱՔՍ ՓԱՇԱՅԱՆ